“KELAJAK O‘QITUVCHISI” KONSEPSIYASI TA’LIM TIZIMIDA YANGILIK SIFATIDA

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxasisiligi
1-bosqich magistranti
Ulug’ova Nafisa Shamsiddin qizi
ulugovanafisa5@gmail.com, +998 93 080 65 45
Ilmiy rahbar: Jamoldinova Sayyora Nodirbek qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti “Pedagogika” kafedrasi o’qituvchisi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-4669-0483
s.jamoldinova@cspu.uz, +998917766446

Annotatsiya: Maqolada “Kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasi ta’lim tizimidagi innovatsion yondashuv sifatida ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy ta’lim paradigmalari, xususan, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli texnologiyalar integratsiyasi hamda neyropedagogik omillar asosida bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy modeli ochib beriladi. Shuningdek, o‘qituvchining shaxsiy va kasbiy sifatlari, konfliktologik madaniyati, emotsional intellekti hamda pedagogik faoliyatga tayyorgarlik darajasi tizimli ravishda asoslab beriladi. Maqolada “kelajak o‘qituvchisi” tushunchasi faqat bilim beruvchi subyekt emas, balki ta’lim jarayonining fasilitatori, innovator va refleksiv amaliyotchi sifatida talqin etiladi. Tadqiqot natijalari ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, o‘qituvchilarni tayyorlash sifatini oshirish hamda pedagogik kadrlar kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.
Kalit so‘zlar: kelajak o‘qituvchisi, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion ta’lim, pedagogik kompetensiya, neyropedagogika, konfliktologik madaniyat, emotsional intellekt, raqamli ta’lim, pedagogik refleksiya, kasbiy rivojlanish.
Аннотация: В статье анализируется концепция «Будущий учитель» как инновационный подход в системе образования с научно-теоретической точки зрения. Исследование раскрывает профессиональную модель будущего учителя, основанную на современных образовательных парадигмах, в частности, на компетентностном подходе, интеграции цифровых технологий и нейропедагогических факторов. Также систематически обосновываются личностные и профессиональные качества учителя, конфликтологическая культура, эмоциональный интеллект и уровень подготовки к педагогической деятельности. В статье концепция «будущий учитель» интерпретируется не только как субъект знания, но и как фасилитатор образовательного процесса, новатор и рефлексивный практик. Результаты исследования имеют важное научно-практическое значение для модернизации системы образования, повышения качества подготовки учителей и развития компетенций педагогического персонала.
Abstract: The article analyzes the concept of "Future Teacher" as an innovative approach in the education system from a scientific and theoretical perspective. The study reveals the professional model of a future teacher based on modern educational paradigms, in particular, the competency-based approach, the integration of digital technologies and neuropedagogical factors. It also

systematically substantiates the personal and professional qualities of a teacher, conflictological culture, emotional intelligence and the level of preparation for pedagogical activity. The article interprets the concept of "future teacher" not only as a subject of knowledge, but also as a facilitator of the educational process, innovator and reflexive practitioner. The results of the study are of significant scientific and practical importance in modernizing the education system, improving the quality of teacher training and developing the competencies of pedagogical personnel.

Ключевые слова: будущий учитель, компетентностный подход, инновационное образование, педагогическая компетентность, нейропедагогика, конфликтологическая культура, эмоциональный интеллект, цифровое образование, педагогическая рефлексия, профессиональное развитие.

Keywords: future teacher, competency-based approach, innovative education, pedagogical competence, neuropedagogy, conflictological culture, emotional intelligence, digital education, pedagogical reflection, professional development.

KIRISH

“Kelajak o‘qituvchisi” (future teacher) konsepsiyasi zamonaviy pedagogika fanida bo‘lajak pedagog kadrlarni yangi ta’lim paradigmasi, raqamli transformatsiya va ijtimoiy o‘zgarishlar sharoitida tayyorlashning nazariy-metodologik asosini tashkil etadi. Bu konsepsiya XX asrning oxirlari va XXI asrning boshlarida paydo bo‘lgan bo‘lib, ta’lim jarayonining texnologik evolyutsiyasi, o‘quvchilarning o‘zgargan ehtiyojlari va kasbiy mehnat bozorining yangi talablari tufayli shakllangan. Xalqaro ta’lim tashkilotlari, jumladan YUNESKO, OECD (Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti) va Yevropa Komissiyasi ushbu konsepsiyani ta’lim siyosatining markaziy elementlaridan biri sifatida ilgari surmoqda.[1]

“Kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasining mohiyatini tushunish uchun, avvalo, zamonaviy ta’lim paradigmasining asosiy xususiyatlarini ko‘rib chiqish zarur. An’anaviy ta’lim modeli, ya’ni o‘qituvchi bilimni uzatuvchi, o‘quvchi esa passiv qabul qiluvchi sifatidagi paradigma, bugungi kunda o‘z samaradorligini yo‘qotmoqda. Uning o‘rniga konstruktivistik (constructivism – konstruktivizm), konnektivistik va kompetentlikka asoslangan ta’lim paradigmalari keng yoyilmoqda.[2] Bu paradigmalar talabalarning faol, mustaqil va reflektiv ta’lim olishini, o‘qituvchining esa fasilitator (facilitator – yo‘naltiruvchi), mentor (mentor – ustoz-maslahatchi) va ta’lim muhitini loyihalovchi sifatidagi rolini ta’kidlaydi.

METODOLOGIYA

O‘zbekiston pedagogika ilmiy maktabida ham bu masalaga katta e’tibor qaratilmoqda. Xoliqov A.A. pedagogika nazariyasi va tarixini o‘rganar ekan, zamonaviy ta’limning shaxsga yo‘naltirilganlik, ilmiylik, tizimlilik va ijtimoiy ahamiyatlilik tamoyillarini ta’kidlagan.[3]

Muslimov N.A. va hammuallif pedagogika darsligida kasbiy pedagogik ta'limning maqsadlari, tamoyillari va usullarini yoritib, bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar zarurligini asoslagan.[4] Mardonov Sh.Q. esa pedagogika asoslarida ta'lim jarayonining tizimli xarakterini, pedagogik texnologiyalarning ahamiyatini va o'qituvchining kasbiy sifatlarini shakllantirishning muhimligini alohida ta'kidlagan. "Kelajak o'qituvchisi" konsepsiyasi o'z ichiga bir qancha muhim komponentlarni oladi. Birinchidan, pedagognin **raqamli savodxonlik** (digital literacy – raqamli savodxonlik) qobiliyati – zamonaviy raqamli vositalar va platformalardan samarali foydalana olish. Ikkinchidan, **innovatsion fikrlash** – yangi pedagogik g'oyalar va texnologiyalarni ta'lim jarayoniga ijodiy tatbiq eta olish. Uchinchidan, **o'z-o'zini rivojlantirish** va hayot davomida o'rganish qobiliyati – o'zgaruvchan ta'lim muhitiga moslasha olish. To'rtinchidan, **kasbiy etika** va raqamli fuqarolik (digital citizenship – raqamli fuqarolik) madaniyati.[5]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son Qarori bilan oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari belgilanib, unda pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, o'quv jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va xalqaro standartlarga mos ta'lim dasturlarini ishlab chiqish vazifalari qo'yilgan.[6] Bu hujjat, mohiyatan, O'zbekiston milliy ta'lim tizimida "kelajak o'qituvchisi"ga oid g'oyalarning normativ-huquqiy jihatdan mustahkamlanishini ta'minlagan.

MUHOKAMA

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ham ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish va pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash masalalari alohida qonuniy normalar sifatida mustahkamlangan.[7]

1-jadval

"Kelajak o'qituvchisi" konsepsiyasining asosiy komponentlari va ularning tavsifi

T/r	Komponent	Mazmuni	Amaliy ko'rinishi
1	Raqamli savodxonlik	Raqamli vositalar va platformalardan samarali foydalanish qobiliyati	LMS, onlayn resurslar, raqamli darsliklar bilan ishlash
2	Innovatsion fikrlash	Yangi pedagogik g'oyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish	Flipped classroom, gamifikatsiya, loyihaviy ta'lim
3	O'z-o'zini rivojlantirish	Hayot davomida o'rganish va	MOOC, vebinarlar, kasbiy

[6]O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-son Qarori.

[7]O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni.

		kasbiy o‘sish	hamjamiyatlar
4	Kasbiy etika va raqamli fuqarolik	Raqamli muhitda mas’uliyatli, xavfsiz va axloqiy xulq-atvor	Shaxsiy ma’lumotlar himoyasi, kiberhavfsizlik, mualliflik huquqi
5	Pedagogik kommunikatsiya	Raqamli vositalar orqali samarali muloqot va hamkorlik	Onlayn forumlar, videokonferentsiya, guruhli loyihalar

1-jadvalda keltirilganidek, “Kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasining har bir komponenti o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular birgalikda zamonaviy pedagogning kasbiy portretini (professional profile – kasbiy profil) shakllantiradi. Mishra P. va Koehler M.J. tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli ham o‘qituvchining texnologik bilimlarini pedagogik va predmetli bilimlar bilan integratsiyalash zarurligini ta’kidlagan bo‘lib, bu konsepsiya bilan uzviy bog‘langan.[8]

Yuldashev J.G. va Usmonov S.A. ning tadqiqotlarida pedagogik texnologiyalarga amaliy yondashuvning asosiy tamoyillari yoritilgan bo‘lib, ushbu tamoyillar “Kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasining amaliy jihatlarini tushunishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.[9] Xususan, ushbu olimlar ta’lim texnologiyalarini samarali qo‘llash uchun o‘qituvchining shaxsiy tajribasi, metodik mahorati va innovatsion fikrlash qobiliyatining uyg‘unligi zarurligini ta’kidlagan.

Zamonaviy ta’limdagi “Kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasining o‘rnini aniqlashda Vigotskiy L.S.ning “yaqin rivojlanish zonasi” (zone of proximal development – yaqin rivojlanish zonasi) nazariyasi ham muhim ahamiyatga ega. Bu nazariyaga ko‘ra, talabaning o‘quv faoliyatida yetarlicha yordam va scaffolding (scaffolding – bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlash) ta’minlansa, u o‘z imkoniyatlaridan yuqori natijalarga erisha oladi.[10] Raqamli ta’lim muhitida bu scaffolding raqamli vositalar, adaptive learning (adaptive learning – moslashuvchan ta’lim) platformalari va sun’iy intellekt (artificial intelligence – sun’iy intellekt) yordamidagi individual ta’lim yo‘llari orqali amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-apreldagi PF-25-son Farmoni sun’iy intellekt texnologiyalarini barcha sohalarga, jumladan ta’limga ham jadal joriy etish zarurligini belgilagan.[11] Bu farmon “Kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasiga yangi turt berdi, chunki

[9]Yuldashev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalarga amaliy yondashuv. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004. – B. 34–40.

[10]Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – P. 84–91.

[11]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-apreldagi "Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-25-son Farmoni.

zamonaviy pedagogning sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalana olish qobiliyati endi kasbiy kompetentlikning ajralmas qismiga aylandi.

Xulosa qilib aytganda, "Kelajak o'qituvchisi" konsepsiyasi shunchaki nazariy qurilma bo'lib qolmasdan, zamonaviy ta'lim tizimining barcha darajalarida amaliy ahamiyat kasb etmoqda. U pedagogning an'anaviy kasbiy kompetentligini raqamli savodxonlik, innovatsion fikrlash va hayot davomida o'rganish bilan boyitish orqali sifat jihatidan yangi darajadagi pedagog kadrlarni tayyorlashga yo'naltirilgan. O'zbekiston milliy ta'lim tizimida ham bu konsepsiyani normativ-huquqiy jihatdan mustahkamlash, o'quv dasturlariga integratsiya qilish va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb vazifa bo'lib turibdi.

Raqamli kompetentlik (digital competence) tushunchasi zamonaviy pedagogikada keng qo'llanilib, u faqat texnik ko'nikmalar to'plamini emas, balki raqamli muhitda faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlarning integrallashgan majmuini bildiradi. Ushbu tushunchaning nazariy asoslari bir nechta pedagogik, psixologik va sotsial fanlar doirasidagi nazariyalar bilan chambarchas bog'langan.[12]

Ferrari A. ning DIGCOMP modeliga ko'ra, raqamli kompetentlik beshta asosiy soha (area – soha) orqali belgilanadi: 1) axborot va ma'lumotlar savodxonligi (information and data literacy); 2) kommunikatsiya va hamkorlik (communication and collaboration); 3) raqamli kontent yaratish (digital content creation); 4) xavfsizlik (safety); 5) muammolarni hal etish (problem solving).[13]

Keyinchalik Vuorikari R. va boshqalar tomonidan DigComp 2.2 modeli yangilangan bo'lib, unda sun'iy intellekt bilan ishlash, ma'lumotlarni tanqidiy baholash va raqamli muhitda faol fuqarolik kabi yangi elementlar kiritilgan.[14]

1-rasm.Raqamli kompetentlikning tarkibiy modeli (DigComp 2.2 asosida)

O'zbekiston pedagogika ilmiy maktabida kompetentlik yondashuvining nazariy asoslari bir qancha olimlar tomonidan o'rganilgan. Ro'ziyev E.I. ta'limda kompetentlikka asoslangan yondashuvni tatbiq etish masalalarini tadqiq qilgan bo'lib, u kompetentlikning nafaqat bilim va ko'nikmalar, balki munosabatlar, qadriyatlar va shaxsiy sifatlarni ham o'z ichiga olishini ta'kidlagan.[15] Turgunov S.T. esa bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish masalalarini o'rganib, kompetentlikning kasbiy faoliyat kontekstida o'ziga xos xususiyatlarini aniqlagan.[16]

[14]Vuorikari R., Kluzer S., Broič Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2022. – P. 6–15.

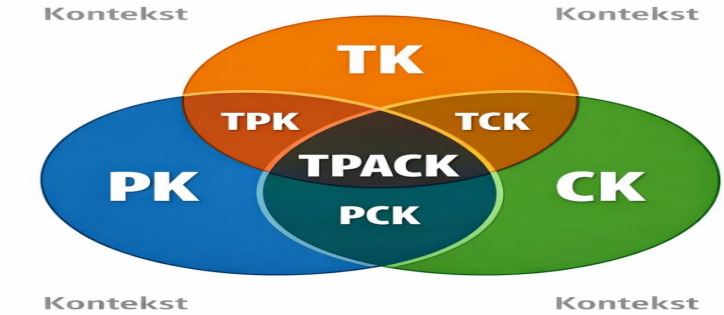
[15]Ro'ziyev E.I. Ta'limda kompetentlikka asoslangan yondashuvni tatbiq etish. – Toshkent: TDPU, 2019. – B. 34–41.

[16]Turgunov S.T. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish masalalari // Ta'lim va tarbiya. – 2020. – No. 5. – B. 23–30.

Raqamli kompetentlikning nazariy-metodologik asoslarini tushunishda bir nechta fundamental pedagogik va psixologik nazariyalar muhim ahamiyatga ega. **Birinchidan**, Blumning taksonomiyasi (Bloom's Taxonomy – Blum taksonomiyasi) o'quv maqsadlarini kognitiv jarayonlar asosida tizimlashtiradi: bilish (knowledge), tushunish (comprehension), qo'llash (application), tahlil qilish (analysis), sintez (synthesis) va baholash (evaluation).[17] Raqamli kompetentlik kontekstida bu taksonomiya talabalarning raqamli vositalarni turli kognitiv darajada o'zlashtirishini baholash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchidan, Siemens G. ning konnektivizm nazariyasi raqamli asrda o'rganish jarayonini tarmoq va aloqa orqali tushuntiradi. Bu nazariyaga ko'ra, bilim faqat shaxsning miyasida emas, balki turli manbalar, tizimlar va tarmoqlar orasidagi aloqalar (connections – ulanishlar) tizimida saqlanadi va yangilanadi.[18] Konnektivizm nazariyasi raqamli kompetentlikning nazariy asoslarini mustahkamlaydi, chunki zamonaviy pedagog bilimni nafaqat o'zlashtirib, balki raqamli tarmoqlar orqali yaratish, ulashish va hamkorlikda rivojlantirish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Uchinchidan, Mishra P. va Koehler M.J. tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli o'qituvchining uchta asosiy bilim sohasining – texnologik bilim (TK – technological knowledge), pedagogik bilim (PK – pedagogical knowledge) va kontent bilimi (CK – content knowledge) – kesishuvini o'rganadi.[19] Bu model raqamli kompetentlikni alohida texnik ko'nikma sifatida emas, balki pedagogik va predmetli bilimlar bilan integratsiyalashgan holda ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi. **2-rasm.TPACK modelining tarkibiy tuzilmasi**

O'zbekistonlik olimlarning ushbu sohaga qo'shgan hissasi ham e'tiborga loyiq. Begimqulov U.Sh. pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur tadqiq qilgan bo'lib, u O'zbekiston sharoitida AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) dan ta'lim jarayonida foydalanishning pedagogik, tashkiliy va texnik jihatlari to'g'risida mukammal ilmiy xulosalarga kelgan.[20] Ishmuhamedov R.J. innovatsion texnologiyalar

[17]Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. – New York: Longman, 1956. – P. 18–24.

[19]Koehler M.J., Mishra P. What Is Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK)? // Contemporary Issues in Technology and Teacher Education. – 2009. – Vol. 9, No. 1. – P. 60–70.

yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llarini o‘rgangan bo‘lib, uning tadqiqotlari raqamli vositalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning amaliy strategiyalarini ishlab chiqishda muhim asos bo‘lgan.[21]

Raqamli kompetentlikning Yevropa tizimlari bilan bir qatorda, turli mamlakatlarda milliy modellar ham ishlab chiqilgan. Krumsvik R.J. Skandinaviya kontekstida o‘qituvchilarning raqamli kompetentligini tadqiq qilib, uni “o‘qituvchining AKT-dan pedagogik maqsadlarda foydalana olish malakasi, o‘quv jarayonida ularning qo‘llanilishini strategik jihatdan boshqarish qobiliyati va o‘quvchilarning raqamli Bildung (raqamli shakllantirish)iga e’tibor qaratishi” deb ta’riflagan.[22]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, “kelajak o‘qituvchisi” konsepsiyasi ta’lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim innovatsion yondashuv sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu konsepsiya o‘qituvchining faqat bilim beruvchi subyekt emas, balki fasilitator, motivator, tadqiqotchi va raqamli kompetensiyalarga ega mutaxassis sifatida shakllanishini nazarda tutadi. Zamonaviy pedagogdan kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil, kommunikativ va konfliktologik madaniyat, shuningdek, sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash ko‘nikmalari talab etiladi. Bu esa ta’lim jarayonining sifatini oshirish bilan birga, o‘quvchilarning individual rivojlanish trajektoriyasini qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi.

Shuningdek, mazkur konsepsiyani amaliyotga joriy etish o‘qituvchilarni tayyorlash tizimida integrativ yondashuvni kuchaytirishni, o‘quv dasturlarini kompetensiyaviy asosda qayta ko‘rib chiqishni hamda uzluksiz kasbiy rivojlanish mexanizmlarini takomillashtirishni talab etadi. Natijada, kelajak o‘qituvchisi ijtimoiy-madaniy o‘zgarishlarga moslasha oladigan, innovatsion faoliyatga tayyor va ta’lim sifatini barqaror rivojlantirishga xizmat qiluvchi yetuk pedagogik kadr sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezident Administratsiyasi. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent, 2022.
4. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action. – Paris, 2016.
5. John Dewey. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
7. Jean Piaget. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 1950.
8. Howard Gardner. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.

[21] Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. – Toshkent: Iste’dod, 2008. – B. 44–50.

9. David Kolb. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: Prentice Hall, 1984.
10. Daniel Goleman. Emotional Intelligence. – New York: Bantam Books, 1995.
11. Andy Hargreaves. Teaching in the Knowledge Society. – New York: Teachers College Press, 2003.
12. Michael Fullan. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2007.
13. OECD. Teachers for the 21st Century: Using Evaluation to Improve Teaching. – Paris, 2013.
14. Linda Darling-Hammond. The Flat World and Education. – New York: Teachers College Press, 2010.
15. Sugata Mitra. Beyond the Hole in the Wall: Discover the Power of Self-Organized Learning. – New Delhi: Penguin, 2012.